

„U B E R D I E K R A F T „

ՄԵՐ ՈՒԺԻՑ ՎԵՐ

Դրամա երկու գործողութեամբ

Բեօրնստէյրնէ Բեօրնսօնի

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

Պատուր Ագօլֆ Զանգ

Կլարա նորա կինը

Էլիաս } նոցա որդիքը

Ռահիլ }

Աննա Ռոբերտս Կլարայի քոյրը

Լիպսկոպոս

Կրօյեր

Բրատտ

Բլանկ

Բրայ

Իենզէն

Ֆալկ

Այրի տիրուհին

Ագաթիա Ֆլօրվօզէն

Անժանօթ (ինքը պատուր Բրատտը)

Ժողովուրդ

Գործող անձանց նկարագրութիւնը

(Հեղինակի անձնական հսկողութեան ժամանակ Խրիստի-
նիայում առաջին անգամ ներկայացնելիս եղել են)։

ՋԱՆԳ՝ սրտաբաց տղամարդ. շարժուածքն եռանդուն, յստա-
կամիտ, առօր, հաւատարմասիրտ, ինչպէս նաւաստինե-
րին է յատուկ. ազատ ամեն մի կրքից և դիւրագրգիռ
լինելուց։

ԿԼԱՐԱ. անկողնում պարկած. իւր շարժուածքների ժամանակ
ջղային և կենդանի։ Բարձի տեղը շարունակ փոխում է.
որի ժամանակ քոյրն երբեմն երբեմն օգնում է։ Բայց
այն բռնկից, երբ հօր և որդոց մէջ խօսակցութիւն է
տեղի ունենում, հանգիստ է պառկած և միայն աչքերով
նոցա հետևում է։ Նորա նայուածքն այնպէս է, որ կար-
ծես գալիք բաները նախագուշակում է և երկիւղ է կրում
այն բոլորից, որ կարող է տեղի ունենալ։

ԷԼԻԱՍ եի ՌԱՀԻԼ, այնպէս են մեծացել-դաստիարակուել, որ
միշտ մի տեսակ դրդում են զգում իրար ձեռք բռ-
նել։ Երբ Էլիասը խօսում է, քոյրը նայում է նորան և
ընդհակառակը. մնացած ժամանակներին իրանց ծնողնե-
րին են նայում։ Որդոց և ծնողների նայուածքն արտա-
յայտում է մի տեսակ փոխադարձ վստահութիւն և մտե-
րիմ յարաբերութիւն, հետեանք՝ այնտեղ մենակութեան
մէջ իրար հետ սերտ ապրելու։ Էլիասը կրքոտ և զգայուն
է, ոչ մի նշոյլ լալկանութեան։

ԱՅՐԻ ՏԻՐՈՒՀԻՆ խորին մեծարանաց արժանի պատկառելի
պառաւ կին։

ԵՊԻՍԿՈՊ. եի ՊԱՍՏՈՐՆԵՐԸ՝ նոցանից ոչ մէկն անհեթեթ չէ։
Հանդարտ ներս են մտնում. իրանց շարժուածքներն և
վարմունքը բնական և հասարակ. երբ ներս են մտնում,
առանձին հետաքրքրութեամբ և կասկածանքով նայում
են այս ու այն կողմը այն տան, որի մասին այնքան խօ-
սուել է. այդ տեսարանը մի տեսակ ծիծաղելի տպա-
ւորութիւն է թողնում։ Բայց երբ սկսում են խօսքին
անցնել, այդ դրութիւնը դադարում է։

ՄԵՐ ՈՒԺԻՑ ՎԵՐ

Դրամա երկու գործողութեամբ

ԱՌԱՋԻՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ

Գերաններից շինուած պատերով սենեակ: Համեստ կահաւորուած: աջ կողմից երկու պատուհան: ձախ կողմից մի դուռ: դէպի ձախ դուռած է մի մահճակալ, որի գլխակողմը դէպի դուռն է ուղղուած: Մահճակալի մօտ գտնոււմ է մի փոքրիկ սեղան, որի վերայ գտնոււմ են դեղի շշիկներ և բաժակներ: Մէկ դարակ, աթոռներ և այլ կահ կարասիք:

ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՍԻԼ

Անկողնում կլարա Զանգը վերայից սպիտակ վերմակ ծածկած, պարկած է: Պատուհաններից մէկի մօտ կանգնած է նորա բոլոր՝ տիկին Աննա Ռոբերտսը:

Տիկին Աննա Ռոբերտս. Որպէս գեղեցիկ է արեգակը լուսաւորում սպիտակ ցառասին (Birkenbaum) և ինչպէս նուրբ են այստեղ տերեւները:

Տիրուհի Կլարա Զանգ. Բայց այս հոտը բեկտենիի հոտն է, որ գալիս է:

Աննա. Բայց ես այստեղ բեկտենի ծառ չեմ տեսնում: Կլարա. Դու այդտեղից չես կարող տեսնել. բայց նորա հոտը գալիս է. առաւօտեան զեփիւռը այդ բուրմունքն ուղիղ դէպի մեզ է բերում:

Աննա. Իսկ ես բոլորովին հոտ չեմ զգում:

Կլարա. Օհ, այսքան երկար անձրևից յետոյ ամենաչընչին չնչումն անգամ ես զգում եմ:

Աննա. Իսկապէս դու բեկտենիի հոտ զգում ես:

Կլարա. Եւ ինչպէս պառզ: Բայց խնդրում եմ ներքին պատուհանը փակել:

Աննա. Ինչպէս կուզես: (Պատուհանը փակում է):

Կլարա. Այն ո՞վ էր, որ քեզ ասել է, թէ սարի հեղեղից մենք մեզ պէտք է պատրաստ պահենք:

Աննա. Այն ծերունի նաւակավարը, որ մեզ այստեղ բեռ էր: Անձրև էր գալիս, և նա ասում էր, որ այսպիսի տևող անձրևները վտանգաւոր են, որովհետև սարերից հեղեղ են առաջացնում:

Կլարա. Ամբողջ գեշեր այլ բանի մասին էլ չեմ մտածել: Դու գիտես, որ այստեղ երբեմն երբեմն սարերից հեղեղներ են թափւում: Մեր այստեղ գալուց առաջ, այդպիսի մի հեղեղ եկեղեցին տարել է:

Աննա. Սկեղեցին:

Կլարա. Ոչ այժմեան. առաջ եկեղեցին աւելի հեռու էր գտնւում:

Աննա. Ուրեմն այդ է պատճառն, որ այժմեան եկեղեցին այնքան մօտ է այգու պատնէշին:

Կլարա. Այո: Ամառը, երբ լուսամուտի շրջանակները վերցրած են լինում, ես առանց տեղիցս շարժուելու լսում եմ Ադօլֆի ձայնը, երբ նա բնմում երգում է: Հասկանալի է, որ երբ դուռը և պատուհանները բաց են: Նա շատ գեղեցիկ է երգում: Իսկ երբ երկու դռներն էլ բաց են մնում, այն ժամանակ ես կտրողանում եմ եկեղեցու ներսը տեսնել: Արի այստեղ, հէնց այդ պատճառով անկողնակալս այսպէս է դրուած:

Աննա. (ժօտենալով) Ա՛խ Կլարա, միթէ քեզ կրկին այդպէս պէտք է տեսնէի:

Կլարա. Աննա:

Աննա. Ինչու չէիր ինձ գրում:

Կլարա. Նախ, որ Ամերիկան շատ հեռու է ինչպէս դիտես. և երկրորդ—բայց այս մասին մի ուրիշ անգամ:

Աննա. Սրեկ, երբ քեզ բժշկի մասին հարցրի, քո տուած պատասխանը չհասկացայ:

Կլարա. Որովհետև Ադօլֆը մեզ մօտ էր. իսկ ես նրա ներկայութեամբ խուսափեցի պատասխանել: Մենք այլևս բժշկի չունենք:

Աննա. Դուք այլևս բժիշկ չունէք:

Կլարա. Նա շարունակ այցելում էր... ինքն էլ այստե-

ղից հեռու է բնակւում—բայց ոչ մի փոփոխութիւն դէպի լաւը: Սե գեռ մի ամբողջ ամիս էլ առանց աչքս փակելու պառկեցի:

Աննա. Մի ամբողջ ամիս առանց քնի: Բայց այդ անկարելի է:

Կլարա. Շուտով կլրանայ կէս տարին: Եթէ բժիշկը յաճախած էլ լինէր, դարձեալ այսպէս կլինէի. այդպէս չէ Աննա: Ամուսինս մի անգամ նրան հարցրեց, թէ իսկապէս ինչ է իմ հիւանդութիւնը: Բժիշկն իմ հիւանդութեանը մի զգուշ լինելու անուշատուեց՝ բայց Ագոլֆն ինձ չստաց և ինքս էլ չգիտեմ: Այդ ժամանակից յետոյ մենք բժիշկի ետեից չենք ուղարկեր:

Աննա. Նրբեմն դու շատ չես խօսում:

Կլարա. Պատահում է, որ ամբողջ օրը ոչինչ չեմ խօսում. բայց յետոյ այնքան եմ խօսում, որ ինքս ինձ չեմ կարողանում զսպել: Ադոլֆն էլ հիմա շուտով առաւօտեան իւր սովորական զբօսանքից տուն կվերադառնայ և ինձ համար ծաղիկներ կբերի:

Աննա. Եթէ այդքան սիրում ես, զնամ մի քանի հատ պոկեմ բերեմ:

Կլարա. Ա՛խ ոչ, նոցա մէջ կան ծաղիկներ, որ ես տեսնել անգամ չեմ ուզում, իսկ նա այդ ծաղիկները ճանաչում է:

Բայց դու չպատմեցիր, Աննա, թէ ինչպէս հանդիպեցար իմ երեխանցը նաւի վերայ: Շատ ցանկանում եմ այդ մասին լսել:

Աննա. Նրեկ այստեղ այնպէս անհանգիստ էր:

Կլարա. Սե բոլորդ էլ դադրած էիք: Հէնց մտածիր, որ երեխայքը դեռ քնած են. ժամը 7-ից մինչև 7-ը: Հէնց սա է երիտասարդութիւնը:

Աննա. Նրանց այդ էլ հարկաւոր է: Իսկ ես, բաւական է որ մի երկու ժամ անընդհատ քնեմ, և այլևս յոգնածութիւն չեմ զգար:

Կլարա. Այսպէս է պատահում բոլորի հետ, որոնք ամառուան կարճ գիշերներին այստեղ են լինում: Մարդս այնպէս յուզուած է լինում: Բայց երեխայքը, չէ որ նոքա սիրելի աւարածներ են:

Աննա. Սե որքան էլ անմեղ: Բայց նոքա ոչ քեզ նման են և ոչ էլ Զանգին բացի աչքերից, որ ես ուշ նկատեցի:

Կլարա. Ա՛խ պատմիր, պատմիր:

Աննա. Եթէ նոքա ձեզանից մէկին նման լինէին, ես իսկոյն կճանաչէի: Բայց ձեզ էլ երեխայ ժամանակից յետոյ չեմ տեսել. պէտք է որ յիշես: Սա նոցա նախ և առաջ նաւ մտնելիս տեսայ. և յետոյ էլ նաւում, թէպէտ նոքա երկրորդ կարգով էին գնում...

Կլարա. Միջոցները թոյլ չեն տալիս խեղճերին առաջին կարգով գնալ:

Աննա. Սկզբում նոցա իսկապէս չճանաչեցի: Բայց մի առաւօտ, երբ ես վերեւ տախտակամածի վերայ կանգնած էի, տեսայ նոցա թէ ինչպէս ներքեւում աշխոյժով գնում գալիս էին: Ամեն անգամ շուռ դալիս, տեսնում էի աչքերը, որ չէի կարող մոռանալ, որովհետեւ ինձ թւում էր, որ այդ աչքերն ինձ ծանօթ են: Ծովային թռչունները նոցա այնքան մօտ էին թռչելով անցնում, որ Ռահիլը վախից սկսում էր ձեռքերով պաշտպանուել, որովհետեւ համարեա թէ նորա ականջներում էին ճշում: Ձեռքերի այդ շարժումները բոլորովին քոնն էին:

Կլարա. Իսկոյն գնացիր նոցա մօտ:

Աննա. Եւ հարցնում էլ ես. «Ձեր ազգանունը Ձանգ է», հարցրի ես նրանց. պատասխանի կարիք չկար. ես այդ պարզ տեսնում էի: «Ես Ամերիկայի ձեր մօրաքոյր Աննան եմ» աւելացրի ես: Եւ երեքս էլ մի տեսակ շարժուեցինք: (Երկու քոյրերն էլ լազ են լինում):

Կլարա. Ռահիլը գրել և խնդրել է, որ ինձ մօտ գաս, այդպէս չէ Աննա:

Աննա. Այո. և դորա համար Ռահիլից եմ շնորհակալ: Որքան նա բարի է: Ի հարկէ նոցա իսկոյն առաջին կարգը տեղափոխեցի: Ռահիլին տուի զլսի ծածկոց, որովհետեւ մրսում էր, իսկ Ելիսաին պէդ:

Կլարա. Իմ բարի Աննա:

Աննա. Բայց լսի՛ր շարունակութիւնը:—Այդ միջոցին մեր ետեւից, Ֆիորդի վրայ փչում էր սև հողմը: Մենք ուղղակի բարձր, մերկ կապոյտ ժայռի տակ էինք գտնուում: Ուրուրների խումբը դորա վերայից թռչում էր. իսկ մի քանիսը ճշում էին հենց մեր գլխավերեւը: Միաժամանակ անտանելի ցուրտ էր: Ծովի եզերքին երևում էին ջուխտ ու կենտ խրճիթներ—միակ խրճիթները, որ մենք մեր կատարած անթիւ մղոնաւոր ճանապարհորդութեան ժամանակ նկատեցինք: Միթէ հիւսիսային

երկիրը բացի ժայռերից և ժայռապատ կղզիներից ուրիշ բան չունի, մտածում էի ես: Այստեղ են մեծացել այս մրսող երեխաները: Եւ այդ երբեք չեմ մոռանալ ինչ սարսափելի էր՝

Կլարա. Բայց բոլորովին սարսափելի չէ:

Աննա. Կլարա—ախ, այժմ դու այդպէս պառկած—յիշում ես թէ ինչպիսի քնքոյշ և ուրախ արարած էիր:

Կլարա. Այո, այո, ես ինքս էլ չգիտեմ, թէ որտեղից պէտք է սկսէի պատմել, որ քեզ ամենայն բան պարզուէր: Օ՜հ տէր իմ Աստուած:

Աննա. Ինչո՞ւ չէիր ինձ գրում, որ գամ, որը ես ուրախութեամբ կը կատարէի և հեշտութեամբ կարող էի օգտակար լինել քեզ՝ քո այդ ուժից վեր աշխատանքի մէջ: Ինչո՞ւ ճշմարտութիւնը չէիր գրում:—Այս բոլորի մասին առաջին անգամ միակ գրողը Ռահիլն է եղել:

Կլարա. Ճիշտ է, այո, —այդպէս է—այդպէս և պէտք է լինէր:

Աննա. Բայց ինչո՞ւ:

Կլարա. Եթէ ես բոլորի մասին ճշտօրէն գրած լինէի, այն ժամանակ դուք բոլորդ էլ այստեղ կը թափուէիք:—

Իսկ ես օգնութեան կարօտ չեմ, Որովհետեւ ինձ օգնել անկարելի է:

Աննա. Ուրեմն դու խաբում էիր:

Կլարա. Բնական է. ես միշտ խաբել եմ... և բոլորին էլ: Այլ կերպ չէի կարող:

Աննա. Դորանից խելքս բան չի կտրում:

Կլարա. Աննա, դու խօսում էիր «ուժից վեր աշխատանքի» մասին: Դու ասում էիր, որ ինձ հեշտութեամբ օգնել կարող էիր: Երբևիցէ տեսել ես յոգնած դադրածին, որ ուժ ունենայ օգնութիւն խնդրելու և կամ դիմադրելու:

Աննա. Բայց սկզբում, քանի դեռ այս դրութեան չէիր հասել:

Կլարա. Դու այդ չես հասկանում:

Աննա. Ուրեմն պարզիր, բացատրիր— եթէ կարող ես:

Կլարա. Ո՛չ. մէկ անգամից անկարող եմ—գուցէ հետզհետէ:

Աննա. Որպէս զի սկսեմ, ասեմ. դու չես ունեցել այն հաւատն, ինչ որ Ջանգն է ունեցել—որպէս տարօրինակ: Այո, չէր պատճառը:

Կլարա. Ո՛հ.—Սա մի երկար պատմութիւն է.—բայց այդ չէ ինչ որ կարծում ես: Մենք երկուսս էլ տարբեր բնութեան մարդիկ ենք—բայց այդ էլ չի պատճառը: Ինչ թւում է —եթէ Զանգն էլ ուրիշ մարդկանց պէս լինէր, աղմուկ հանէր տիրել կամենար—այն ժամանակ նա ևս հոգս չէր ունենալ: Բայց մեր ծանօթութիւնից առաջ նա իւր ամբողջ ուժով—և հաւատած, որ նա իւր մէջ մեծ ոյժ ունի—իւր ամբողջ ոյժով գործին էր նուիրուած: Եւ դորա համար այդ ոյժը սիրոյ և ինքնագոհութեան էր հասցրել. և հրպէս գեղեցիկ և սիրելի էր այդ: Երևակայիր, որ մեր տան մէջ ոչ մի կոպիտ լուսք չի լսուած և ոչ էլ այսպէս ասած ընտանեկան փոթորիկներ տեղի են ունեցել: Եւ շուտով էլ կլրանայ մեր ամուսնութեան 25 ամեակը: Զանգը միշտ կիրականօրեայ ուրախ դէմք ունի: Ամբողջ տարին նորա համար հէնց կարծես կիրակի է:

Աննա. Աստուած իմ, որչափ սիրում ես դու նորան:

Կլարա. Շատ թոյլ է արտասանել՝ նորան սիրում եմ. ես առանց նրա գոյութիւն չէի ունենալ. և դեռ դիմադրութեան մասին ես խօսում:—Այսինքն պատահում էին ժամանակներ, երբ ուժից անցնում էր:—

Աննա. Ինչ ես ուզում ասել:

Կլարա. Ես կամենում եմ քեզ այդ յետոյ բացատրել: Բայց ո՞վ կարող է կռիւ մղել այնտեղ, որտեղ բացի բարիքից և անձնագոհութիւնից ուրիշ ոչինչ չի տեսնում: Ոչ այլ ինչ և եթէ ոչ ուրախութիւն եւ ով կարող է դիմադրել, երբ նրա երեխային հաւատն և իւր բնութիւնից վեր ոյժը բոլորին նուաճում է:

Աննա. Ասում ես, բնականից վեր: *

Կլարա. Դորա մասին դու ոչինչ չես լսել: Միթէ երեխայքը քեզ չեն պատմել:—

Աննա.—Ի՞նչ:

Կլարա. Որ երբ Զանգը հոգով սրտով աղօթում խնդրում է՝ նա ստանում է:

Աննա. Այսինքն, ուզում ես ասել, որ նա հրաշքներ է կատարում:

Կլարա. Այո՛:

Աննա. Զանգը:

Կլարա. Միթէ երեխայք քեզ այդ չեն ասել:

Աննա. Ո՛հ:

Կլարա. Բայց դա շատ տարօրինակ չէ:

Աննա. Մենք այդպիսի բաներից ոչինչ չենք խօսել:

Կլարա. Ուրեմն այն ժամանակ նոքա ևս ոչինչ...—
ինչպէս չէ. հաւանական է, նոքա կարծել են, թէ դու
արդէն ամեն բան գիտես: Որովհետեւ Զանգը Վրայագործ
քահանայն անուամբ է ամբողջ շրջակայքում ճանաչուած:
Նոքա երևի կարծել են, որ քեզ այդ բոլորը յայտնի
կլինի: Բացի դորանից նոքա անչափ ամօթխած և բարի երե-
խաներ են:

Աննա. Բայց նա իրօք հրաչքներ է կատարում. իս-
կապէս հրաչքներ:

Կլարա. Միթէ նա քեզ բնականից վեր մարդու տպաւո-
րութիւն չթողցե, երբ հէնց նորան տեսար:

Աննա. ձիշտն ասած այդ բանը իմ մտքով չի անցել—
բայց հիմա, երբ դու ասացիր—նա իսկապէս թողնում է մի
շատ վերին, ինչպէս անուանեմ—մի վերին հոգևոր ազդե-
ցութիւն: Յամենայն դէպս մի շատ ինքնօրինակ. կարծես նա
այս աշխարհից չէ:

Կլարա. Ձիշտ չէ:

Աննա. Անտարակոյս:

Կլարա. Դու գիտես, որ ես շատ անգամ կծկւում եմ:
Ոտքերս հասնում է կրծքիս, իսկ ձեռքերս դէպի վեր են ձգ-
ւում և այդպէս պառկած մնում եմ—հէ, չեմ համարձակւում
քո առաջ ցոյց տալ, թէ ինչպէս է կատարւում. որովհետեւ
կարող է նորից կրկնուել:—Շատ անգամ, նորա բացակայու-
թեան ժամանակ, պատահում է, որ ամբողջ օրերով այդ դրու-
թեան մէջ եմ մնում և չեմ կարողանում մարմնիս անդամնե-
րին իւր նախկին դրութիւնը տալ: Դու կարող ես ինչ հաւա-
տալ: Ուղղակի սարսափելի է: Մէկ անգամ—նա հէնց սարե-
րումն էր—ախ նորա սարերում այդ երկար պտոյտները—ես
ամբողջ ութ օր այդ դրութեան մէջ մնացի. ութ օր այդ
դրութեան մէջ, Բայց հազիւ նա ոտքը շէմքին էր դրել և
մենք իրար նայեցինք, իսկոյն ոտքերս և ձեռքերս կծկուե-
լուց ազատուեցան: Նա մօտեցաւ ինձ և ձեռքով շօշափեց
և ես պառկեցի ուղիղ այնպէս, ինչպէս այժմ տեսնում ես: Եւ
այդպէս լինում է միշտ և շարունակ: Բաւական է որ նա ներս
մտնի և իմ ցաւին վերջ է լինում:

Աննա. Տարօրինակ:

Վլարա. Բայց ինչ կասես, որ հիւանդները, այսինքն արտանց հաւատացող հիւանդները—երբ նա գնացել է այդ հիւանդների մօտ, նրանց հետ աղօթել, նոքա կրկին առողջացել են— Եւ ոչ թէ մի անգամ է պատահել, այլ հարիւրաւոր:

Աննա. Իսկապէս ո՞ղջ և առողջացել:

Վլարա. Կատարեալ առողջացել: Պատահել է, որ հիւանդի հեռաւորութեան պատճառով Զանգն անկարող է եղել այցելել նորան, նա դուր է հիւանդին, որ այս ինչ օրն այս ինչ ժամին ինքը նորա համար պէտք է աղօթի և այդ պատճառով նա ևս այդ ժամին թող իւր հետ աղօթի— և հինց այդ ժամից հիւանդի դրութիւնը դէպի լաւն է փոխուել. սա զուտ ճշմարտութիւն է: Եւ այսպիսի դէպքեր շատ գիտեմ:

Աննա. Զարմանալի է: Եւ դու այդ մասին ինչ ոչ մի անգամ չես դրել:

Վլարա. Ես ձեզ լաւ եմ ճանաչում: Եթէ այդպէս վարուէի, արդեօք նորա անձնաւորութիւնը ձեր կասկածանքի չէ՞՞ ենթարկիլ:— Այստեղ կայ մի այրի տիրուհի — պէտք է նրան տեսնես— նա բոլորովին մեզ մօտ է բնակւում և արժանի է ամենայն յարգանաց, որ ես մտածել կարող եմ: Նա ամբողջ 15 տարի անդամալոյծ էր, երբ Զանգն այստեղ տեղափոխուեց և արդէն 25 տարի է անցել: Նա ամեն կիւրաքիլ գնում է եկեղեցի և շուտով 100 տարեկան կլինի:

Աննա. Եւ այդ պառաւին բժշկել է:

Վլարա. Միայն իւր և պառաւի աղօթքի շնորհիւ, որ նորա հետ ջերմեւորութեամբ աղօթում էր: Իսկ ամենից ուշադրութեան արժանին Աղաթիա Ֆլօրիօգէնին բժշկելն է: Նա գրեթէ մեռած էր: Զանգը նորա մի ձեռքը վերցրեց իւր ձեռքին, իսկ իւր միւս ձեռքը տարաւ նորա կրծքին և տաքացրեց և աղջիկը նորից շունչ քաշել սկսեց: Աղաթիան և պառաւ այրի տիրուհին այժմ ապրում են միասին մեզ կից բնակարանում: Այսպէս պառւկած մինչև առաւօտ կարող էի քեզ շարունակ պատմել: Նորանից առաջանում է լոյս և տարածւում այստեղ և հեռուն հազարաւոր հաւատացեալների մէջ, ու չկայ մէկը նորան հաւասար: Եւ այս տարածուելով տարածւում է. այնպէս որ մենք հազիւ մի օր հանգիստ ունենք:

Աննա. Եւ քանի որ ես ձեզ հետ եմ, կուպրեմ և կըտեսնեմ, ինչ որ դու ինչ պատմեցիր:

Վլարա. Եւ այն էլ հաստատ, որ ես այստեղ պարկած

եմ և չեմ կարողանում արմուռնկիս վերայ յենուել:

Աննա. Բայց ինչ պատճառով այդ հրաշքը քեզ համար
ևս չի կատարուում: Ինչո՞ւ մինչև օրս նա քեզ չի բժշկել:

Կլարա. — Դա ունի իւր յատուկ պատճառը:

Աննա. Բայց ինչ պէտք է հաղորդես, չէ:

Կլարա. Ո՛չ, — ուզում էի ասել — այո. բայց ոչ հիմայ —
խնդրում եմ պատուհանը կրկին բանաւ: Օգն այստեղ շատ
խեղդուկ է: Շատ օդ, շատ օդ, Աննա:

Աննա. Ինչպէս կուզես: (Վերին պատուհանը բանում է):

Կլարա. Նա պէտք է այժմ վերադարձած լինէր. այսօր
շատ ուշացաւ: Երանի թէ այն ծաղիկները հոտն առնէի: Անձ-
րկից յետոյ նոցանից շատերը բացուած կլինեն: Շուտով կը-
լրանայ 7 ժամը, համարեա 7-ը:

Աննա. (Նայելով ժամացոյցին). այո, այդպէս է:

Կլարա. Քառի որ ես այստեղ պառկած եմ, միշտ գի-
տեմ թէ որ ժամն է: — Մաքուր օդը չի ուզում մինչև ինչ հասնել:
Ինչպէս երևում է քամին դադարել է: — Ի՞նչ ինչ բոլորովին չեմ
առարկում, չեմ պատասխանում:

Աննա. Որովհետեւ ինչ որ ասում էիր ես չէի լսում.
զարմանքից դեռ խեղքս գլուխս չի գալի:

Կլարա. Այո, դա մի աչքի ընկնող երևոյթ է մեր երկ-
րում. գուցէ և մեր ամբողջ ժամանակին:

Աննա. Բայց ինչ ես ասում մարդիկ այդ մասին: Ինչպի-
սի՞ աչքով է նայում դորան գիւղացի ժողովուրդը:

Կլարա. Ես կարծում եմ, որ եթէ այս երևոյթը մի այլ
տեղում տեղի ունենար, գուցէ տաս, հարիւր անգամ աւելի
ուշադրութեան արժանանար, քան թէ այստեղ, սոցա այն
պէս է թւում, որ կարծես այդպէս էլ պէտք է լինէր:

Աննա. Ուզում ես ասել, որ հրաշքը ամեն տեղ
հրաշք է:

Կլարա. Մեզ համար այո, բայց այս ընտրեալ մէջ կայ
մի բան, որ մեզանից սովորականից դուրս բան էլ է պահանջ
ւում. հէնց ընտրեալն անցնում է իւր բնական ընթացքից.
մեզ մօտ համարեա ամբողջ ձմեռը գիշեր է, իսկ ամառը լոյս
ցերեկ. այնպէս որ արեգակը գիշեր և ցերեկ գտնւում է հորի-
զոնի վերայ: Դու արդէն գիշերով արեգակը տեսար. կիսաշափ
ծովի մառախուղով ծածկուած և սովորականից երեք չորս անգամ
մեծ է երևում: Ինչպիսի տպաւորւթիւն. երկնքի, ծովի և ժայ-

սերի վերայ, մութ կարմիր գոյներից մինչև նուրբ և քնքոյ՜ դեղին կամ սպիտակ գոյները. իսկ ձմեռ ժամանակ ոչ մի գոյն թէպէտ ըստ մեծի մասին մառախլապատ, բայց կազմում է առանձին ձևեր, միշտ անհանգիստ և փոփոխական: Բայց բընութեան միւս հրաշալիքները՝ ծովային այս միլիօնաւոր թըռչունները, օրավար երկարութեամբ ձկների երամները, այս ցցուած ժայռերը, որ ծովի միջից անմիջապէս դուրս են պրծնում: սոքա միւս սարերի պէս չեն և Ատլանտեան ովկիանոսը վշաջնում, վզզաջնում է նոցա ստորոտները:

Մարդկանց երևակայութիւնն էլ բնութեան համապատասխան՝ անվերջ անսահման անչափ, նոցա հէքիաթներն և առասպելներն էլ նոյնն են պատմում, իբր թէ մի երկիր միւս երկրի վերայ է բարձրանում և թէ հիւսիսային բեկուց սառցակոյտները պարելով այստեղ են գալիս: Դու ծիծաղում ես: Բայց լսի՛ր մի անգամ այդ առասպելները, խօսի՛ր այդ մարդկանց հետ և քեզ համար հասկանալի կլինի, թէ ինչու Ջանգն հենց իրանց սրտի ուզած մարդն է: Նոցա հաւատն այս տեղին յարմարում է: Նա այստեղ հարուստ եկաւ և համարեա իւր բոլոր ունեցածը սորան-նորան բաժանեց. և շատ հասկանալի է, որովհետև սա է նորա. դաւանած քրիստոնէութիւնը: Երբ երկար ճանապարհ կտրելով դնում է մի հիւանդ երիտայի մօտ, որպէս զի նորա հետ աղօթի, նոքա նորա առաջ իրանց սրտերն են բանում և լոյսն է թափանցում անմիջապէս—: Շատ անգամ տեսնում են նորան մենակ կամ երեխաներից մէկին կամ երկուսին իւր հետ առած-որոց արդէն վեց տարեկան հասակից հետն է վերցնում—վտանգաւոր, վատ եղտնակին ծովի վերայ մի փոքրիկ նաւակի մէջ նստած նաւելիս: Նա կատարում է հրաշք և նորից նաւում դէպի մի այլ ձկնորսի տնակ. այնտեղ ևս նոյնը կատարում և այլն. և նոքա էլ նորանից այդ են սպասում: Դեռ աւելին—եթէ ես նրան քիչ թէ շատ յետ չկասեցնէի, հիմա գուցէ մենք էլ ապրելիս չլինէինք, ինչպէս նա ինքն և երեխաները. իմ մասին լուում եմ, որովհետև իմ վերջն եկել է:

Աննա. Բայց և այնպէս դու նորան յետ չես կասեցրել—

Վլարա. Միայն այդպէս թւում է: Ես իսկապէս կատարել եմ այդ: Իրերի ներկայացնելը ոչինչ չեն օգնում: Ո՛չ, ես ամեն անգամ նոր բան պէտք է հնարեմ—ամեն անգամ նորութիւն. այլապէս նկատում է, և այդ արդէն յուսահատութեան է հասցնում:

Աննա. Նոր բան հնարել, ասում ես:

Կլարա. Նորա համար մի ամբողջ մտապատկեր գոյություն չունի, այն է՝ հասկացողություն իրականի գոյության մասին: Նա ոչինչ չի տեսնում, բացի այն՝ ինչ որ ուզում է տեսնել: Այդ իսկ պատճառով նա մարդու մէջ ոչ մի վատ բան չի տեսնում, այսինքն նա այդ տեսնում է, բայց հոգս չի պատճառում «մարդկանց մէջ ես բարին եմ ընդունում»—ասում է նա, երբ նրանց հետ խօսում է, նոքա նորա կարծիքով բոլորն էլ բարի են, անպայման բարի, և նայում է նրանց իւր անմեղ, երեսայի հայեացքով: Բայց ի հարկէ այս բանը միշտ լաւ հետևանք չի ունենում. այդպիսի մարդկանց համար նա մեզ քարուքանդ է անում:

Այսպէս նա վարում է—կարող ես երևակայել—մեծից մինչև փոքրի հետ և ընդհակառակը. նա նոյն իսկ մեղանից և այն կվերցնէր, ինչով որ մենք վաղն ապրելու էինք. «Աստուած մեզ կրկին կվերադարձնի, որովհետև նա մեզ հրամայել է այդպէս վարուել» ասում է նա:

Եւ երբ ծովի վերայ վատ եղանակ է և փորձուած, հմուտ նաւաստիներն անգամ չեն կամենում ծովը դուրս գալ, նա իւր հետ վերցնում է երեսային դէկը վարելու համար և նաւակ նստում ու ճանապարհ ընկնում:

Վատ եղանակին սարերն է գնացել և երեք օր շարունակ առանց հաց ու ջրի անտեղ թափառել. նորան փնտրել գտել են և նորից յետ բերել. բայց դարձեալ նոյն եղանակին նորից նոյն ճանապարհը կտրել, որովհետև հիւանդ է սպասում:

Աննա. Եւ այդ բոլորին դիմանում է:

Կլարա. Բոլորին. քնում է որպէս մի յոգնած երեսայի և քնում ու քնում. յետոյ զարթնում մի բան ուտում և նորից նոյնը սկսում: Նա ծաղրում է ամեն մի հաշիւ, որովհետև միանգամայն անպարտ է:

Աննա. Ո՛րչափ սիրում ես նորան:

Կլարա. Միակ բանը, որ ինձ համար մնացել է՝ այդ է. բայց այդ էլ երեսաների պատճառով ինձ ուժասպառ արաւ:

Աննա. Նրեխաների:

Կլարա. Նոքա այս պայմանների մէջ տանջւում են. ոչ մի կանոնաւոր և յարատև դրութիւն. մշտական անհանգստութիւն: Ոչ մի մերժում, ոչ մի յապաղում, եթէ մի բան մի ան-

գամ լաւ է ճանաչուել: Զկայ ոչ մի ինքնուրոյն դատողութիւն, այլ ներշնչում: Նոքա արդէն մեծացել էին. բայց հազիւ էին կարողանում կարդալ-գրել:

Գիտես թէ ինչպէս թանգ նստեց ինձ, մինչև կարողացայ այստեղից ուղարկել այն հինգ տարին, որ նոքա այնտեղ օտարութեան մէջ մնացին իրանց համար անհրաժեշտ կրթութիւնը ստանալու համար: Ա՛խ, դա իմ վերջին ուժը սպառեց. այժմ ամեն բան վերջացած է:

Աննա. Իմ սիրելի Կլարա:

Կլարա. Դիչ թէ շատ դու հօ հաւատում եմ... այժմ կարծեմ ինձ համար այնքան չեմ ցաւիլ, ինձ համար, որ այս ճանապարհն աշխարհիս ամենալաւ մարդու հետ, մարդկային ամենամաքուր կամաց հետանցել եմ, Թէպէտ մարդս այս դրու թան մէջ երկար չի ապրում—բայց հօ չի կարելի բոլորը միացնել: Իսկ փոխել—նոյն իսկ չեմ էլ մտածում:

Աննա. Ուրեմն նա ձեզ բոլորիդ էլ խանգարել է:

Կլարա. Այո՛. բայց ոչ բոլորը, որ չէր կարող. որովհետեւ եթէ կամենար իսկ, ինքն ես կը կործանուէր. չէ որ նա էլ ուժից վեր չէ:

Աննա. Ուժից վեր չէ, իսկ եթէ հրաշքներ է կատարում և միշտ ազատ դուրս գալիս:

Կլարա. Միթէ չես հաւատում, որ հրաշքները, որ նա կատարում է, հենց նրանից է առաջանում, որ ուժից վեր չէ:

Աննա. Դու ինձ վախեցնում ես: Ի՛նչ ա ուզում ասել:

Կլարա. Ուզում եմ ասել, որ մարգարէների հետ ես նոյնըն է տեղի ունեցել, որոնք հրէաների և հեթանոսների մէջ քարոզում էին: Որոշ պարագաներում նոքա աւելի կանէին քան թէ մենք այլ հանգամանքներում, որովհետեւ նոցա շատ բան մնացեալ ուղղութիւններում պակասում էր: Այո՛, այդպէս եմ ես մտածել:

Աննա. Ուրեմն դու չեմ հաւատում:

Կլարա. Հաւատում. ինչ ես հասկանում այդ ասելով:

Մենք երկուսս էլ քոյրեր ենք, առաջ ենք եկել մի հին, ջգային կասկածող սերունդից. նոյն իսկ կարող եմ ասել ինտելիգենտ սեռից: Սա հիմնում էի Զանգով. նա ուրիշների նման չէր. նա բոլոր միւսներից լաւագոյնն էր. ես հիանում էի նորանով, որովհետեւ նորան սիրում էի և նորա պատճառը նորահաւատը չէր, այլ մի ինքնուրոյն բան, որ նորան է միայն յա-

տուկ: Իսկ թէ սրբան իմ հաւատը նորա հաւատին համապատասխանում է, ես ինքս էլ չգիտեմ:

Աննա. Ինքդ էլ չգիտես:

Կլարա. Ես միշտ այնպէս խառնաշփոթ դրութեան մէջ եմ եղել, որ այդ բանն ինձ համար պարզելու ժամանակ անգամ չեմ ունեցել: Այն ինչ դորա համար հարկաւոր էր ժամանակ: Իսկ մէկ օրից միւս օր բաւականին գործ ունեի կատարելու: Այս բոլորն ինձ շատ վաղ վրայ հասաւ. ես տեսնում էի, որ մեծ հարցեր վճռելու դեռ հասունացած չեմ:

Հագիւ կարողանում էի ինձ պարզել, թէ ինչն է արդարեւ և ինչն է անարդար և ի հարկէ ոչ մանրակրկիտ այլ էապէս գլխաւորներն այնպէս, ինչպէս ինքս էի հասկանում: Նոյնը տեղի էր ունենում և հաւատի վերաբերեալ—ես չէի կարողանում յաղթել, նուաճել:

Աննա. Եւ նա այդ գիտէ:

Կլարա. Նա բոլորը գիտէ: Ի՞նչ, դու կարծում ես թէ ես նորանից բան եմ ծածկում:

Աննա. Եւ նա ոչ մի անգամ չի՝ փորձել քեզ իւր հաւատի դարձնել:

Կլարա. Բոլորովին ոչ. շինչ որ հաւատին է վերաբերում—ասում է նա—դա Աստծու գործ է. այլ կերպ չենք կարող լինել բացի ճշմարիտ լինելուց, այստեղ լինէինք թէ այնտեղ վերջապէս պէտք է հաւատայինք: Օ՛հ, նա այդ շատ լաւ է հասկանում:

Աննա. Բայց չէ որ նա իւր հաւատի տարածման համար է աշխատում:

Կլարա. Ըստ իւր տեսակի. բայց ոչ մի անգամ խստութեան կամ ստիպման չի դիմում: Նա ակնածող է դէպի բոլորը—հասկանում ես, դէպի ամեն բան—նա մի եղակի անձնաւորութիւն է:

Աննա. Դու նորան նայում ես այժմ այնպէս, ինչպէս քո սկզբի ուրախութեան օրերի ժամանակ, թէպէտ աչքերդ ծերացել են:

Կլարա.—Եւ թէպէտ իմ աչքերը ծերացել են:

Աննա. Իսկ ինչ վերաբերում է նորա կատարած հրաշքներին հաւատալը, այդ հաւատը քեզ պակասում է:

Կլարա. Եւ ի՞նչպէս ասում ես, չկայ մի բան, որին այնպէս հաւատայի, ինչպէս դորան և այն էլ անպայման:

Աննա. Երբ դու փոթորկի ժամանակ նորան չես թողնում քեզանից հեռանալ և կամ չես հաւատում, որ նա կրկին կը վերադառնայ, թէկուզ սա առաջին և վերջին անգամ լինէր, կնշանակէ, որ քո մէջ իսկական հաւատը պակասում է:

Կլարա. Նախ քան քեզ հետ համաձայնելը, պէտք է քեզ ասեմ, որ հենց այդ բանի վերայ է հիմնուած իմ ամբողջ սթը:

Աննա. Լաւ. բայց դա հաւատի ուժ չէ:

Կլարա. Ո՛չ և դարձեալ ոչ. իսկ եթէ դուրս մէջ մի հակասութիւն կայ—ուրեմն ի՞նչ: Մենք բոլորս հակասութիւններ ունենք. միայն նա է, որ չունի:

Բայց դարձեալ ասում եմ քեզ, որ եթէ դու քեզ կամ երեխայիդ ծովն ես ձգում, սա հաւատալուցն էլ վեր է, այդ նշանակում է Աստծուն փորձել:

Աննա. Ինչ թւում է, որ հրաշքը հրաշք է. միևնոյն է իւր անձի թէ մի ուրիշի վերայ է կատարւում:

Կլարա. Բայց չէ որ դու քո կեանքը վտանգի ես ենթարկում:

Աննա. Եթէ այդ ուրիշներին ազատելու նպատակով է լինում, այն ժամանակ հազիւ թէ կարելի է «Աստծուն փորձել» անուանել:

Կլարա. Աննա, խնդրում եմ այդ մասին չխօսենք. ես չեմ կարող ըմբռնել... Միայն այն գիտեմ, որ երբ նա իւր երեխաներից վերցնում է այն, ինչով որ պէտք է յապրէին և տալիս է ողորմելի, աղքատ մարդկանց և կամ մառախլապատ եղանակին սարերն է գնում և կամ փոթորկին ովկիանոսում նաւում, այն ժամանակ ես կտրում եմ նորա ճանապարհը: Սև ամեն միջոց գործ եմ դնում, ամենը, ինչ որ մտածել, հնարել կարող եմ, միայն թէ նորան արգելք հանդիսանամ:

Ես ընդունում եմ, որ նա այս կամենում էր... Քանի ամիս է, որ ես չեմ կարողանում ոտքերիս վրայ կանգնել—այն ինչ ես կարող էի. ես այդ կարող էի. համոզուած եմ: Սա ևս հրաշք եմ կատարում. որովհետեւ ես նորան և նորա որդոց սիրում եմ: (Ծրկար լռութիւն):

Աննա. Ձեմ կարող քեզ մի բանով կազդուրել:

Կլարա. Տուր ինչ մի քիչ կեօյնեան ջուր. այստեղ, այստեղ անկողնիս վերայ ածան, քիչ էլ, որ հոտ առնեմ. միայն շտապիր—չեմ կարողանում խցանը հանել—ահա այնտեղ է խցահանը. այնտեղ, պատուհանի վերայ և վերին պատուհանն

էլ բաց. այդ էլ:

Աննա. Այո, այս բոլորներն:

Կլարա. Շնորհակալ եմ: Եթէ գետինն այսքան երկար-
անձրեկից յետոյ խոնավացած չլինէր, շատ կցանկայի ազատ
օդում մանգալ: Չես կարողանում խցանը հանել:

Աննա. Այո, այս բոլորներն:

Կլարա. Աւելի խոր պտոյտ տուր. բայց ոչ այդքան խոր-
նայիր, տես, այսպէս—արի—ան—յասմիկը:

Աննա. Յամմիկ—որտեղից է այստեղ յասմիկ:

Կլարա. Յասմիկ, յասմիկ—նա է, ես լսում եմ, նա է—
փառք Աստուծոյ. այժմ հանգիստ եմ, հանգիստ: Ինչ բաղդաւո-
րութիւն. այո, նա է: (Ջանգը ներս է մտնում):

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԵՍԻԼ

Ջանգ. Կրկին անգամ բարի առաւօտ:—Բարի առաւօտ,
սիրելի Աննա. ինչ լաւ է, որ այստեղ ես. մի րոքան լաւ
է, որ դու այստեղ ես:—Այսպիսի գեղեցիկ առաւօտ լի գո-
վաթեամբ և երգերով, կարծում եմ, որ ձեզ մօտ Ամերիկա-
յում ինչպէս և ոչ մի տեղ աշխարհում չի լինում:

Կլարա. Բայց իմ ծաղիկները:

Ջանգ. Դիտես այսօր ինչ ինչ է պատահել, Կլարա:

Կլարա. Ծաղիկներն ուրիշի ես տուել:

Ջանգ. Ա՛խ, ոչ—հա հա հա—ինչպէս մեր Տօրդէնսկեո-
ղքն է տուում, այս անգամ ոչ. սպասիր, դու չարաճճի՛ այս
տեղի անձրեկի պատճառով մենք շատ ենք կշտամբել և լու-
ստեք թափել: Որովհետեւ մենք վախենում էինք, որ հեղեղներ,
քարեայ կոյտերի փլուածքներ և դորա նման անբաղտութիւն-
ներ և արհաւիրքներ²⁰ տեղի կունենան—բայց, ինչպէս տեսնում
էք, անձրեւը բացի հրաշալիքից, գեղեցկութիւնից և հիաց-
մունքից, ուրիշ բան չառաջացրեց: Այսօր, երբ վերջապէս
դուրս եկայ և նայում էի արեգակին, ծաղկանց ճրպիսի բուր-
մունք. ոչ մի անգամ այդ օրինակ ես չէի տեսել: Ես բարձրա-
ցայ վերև բուրմունքի և պէս-պէս գոյների առատութեան թա-
գաւորութեան մէջ և գիտես... Ինչ տիրեց մի տեսակ տրա-
մադրութիւն, որ ռճրագործութիւն է հեռու գնալ և ոտնատակ
առաջ ծաղիկները, որոնք այնտեղ բուսել և անչափ ուրախու-

Թիւն են պատճառում: Այն ժամանակ իջայ մի կողմով, մի ոտնատեղ գտայ և այդտեղից դիտում էի նոցա թաց աչքերը. ինչպիսի առատութիւն, ինչպիսի մղժւմ, բաղձանք և հէնց այդ բաղձանքի մէջ մի ձգտում ինքնապաշտպանութիւնը պահպանելու համար: Նոյն իսկ ամենափոքրերն անգամ անյադ ձգտում էին իրանց վիզը դէպի արեգակը դարձնել: Նոքա ևս անչափ սրտաբաց և տենչալի: Շատերն իրօք այնպէս անժամանակ էին բացուել, որ ինձ թւում էր, մինչև արեգակի մայր մտնելը քամին նոցա սերմերը վայր կթափի: Արդէն երևում էին մի քանի դատարկաշրջիկներ (Hummeln), որ իրանք էլ չգիտէին թէ բուրմուռքի այս հոսանքի մէջ ուր են գնալու. քանի որ չորս բոլորը հազար հազարաւոր ծաղիկներ իրանց հոտերով մէկը միւսից գերազանցում էին. այն էլ անհամար անգամ: Ինքս ինձ հարցնում էի: Միթէ այս միլիոնաւոր շնչաւորների մէջ ևս անհատականութիւն (Individualität) կայ—հարկէ: Սև հենց այդ պատճառով սիրտս չէր տալիս նրանցից մէկը պոկել: Բայց ես քեզ համար ուրիշ բան եմ բերել:

Կլարա. (այս լսելով քրոջը նշան է անում) Դու ունիս:

Զանգ. Այսօր պէտք է փորձեմ բերանս բանար:

Կլարա. Ի՞նչ ես ուզում ասել, սիրելիս:

Զանգ. Ի հարկէ. դու այնպիսի մարդու տեղ չես ընդունել, որ բեզնից մի բան ծածկել կարող լինէի: Բայց ես այդ կարող եմ:

Կլարա. Ես արդէն վաղուց նկատել էի, մի ինչ որ—:

Զանգ. Ա՛. իրաւ, որ իսկապէս ճիշտ ես ասում, որովհետև այս անգամ ես լուռութեան եմ տուել: Բայց եթէ ես քո հիւանդութեան պատճառով այնպէս անհանգիստ չեմ եղել, ինչպէս ուրիշները, այդ էլ իւր որոշ պատճառն է ունեցել:

Կլարա. Բայց ի՞նչ է այդ պատճառը:

Աննա. Ինչն է պատճառը: Նա յուզւում է:

Զանգ. Այս բոլորին.—Ես շատ շատերին եմ օգնել. բայց սորան անկարող եմ եղել. որովհետև ես սորա հետ կանոնաւոր ջերմեռանդ աղօթել չեմ կարող. նա ինձ դիմադրում է. ինձ դիմադրում է. և ես անգոր եմ, երբ հիւանդն ինձ հետ չի աղօթում. պարզ բան է, եթէ միայն նա աղօթել կարող է: Սև ես հենց այդ պատճառով մեր երեխանցը զրկել էի, որ դան: Նրեկ, երբ ես դեռ շատ վաղ վերև ննջարան տարայ, նոցա ասացի թէ իրանց ինչու եմ կանչել: Նոքա դեռ պէտք է մի

լաւ քնեն, իսկ յետոյ ինչ օգնեն, որես նոցա մօր անկողնի մօտ կարողանամ աղօթել:

Կլարա. Ա՛խ, իմ բարի, իմ բարի Ջանգ:

Ջանգ. Մենք կամենում ենք աղօթքէ շղթայով քեզ շրջապատել: Մէկը ոտքերիդ կողմը կլինի, միւսը գլխավերեդ, իսկ ես ուղղակի առաջիդ: Եւ մենք չենք դադարել աղօթելուց, մինչև որ դու ննջես. ոչ աւելին, մինչև որ ննջես և յետոյ նորից կսկսենք աղօթել, այնքան, մինչև որ դու ոտքի կանգնես. և մեզ հետ ման գաս: Այո՛, մենք այդ ենք կամենում:

Կլարա. Օ՛հ, դու բարի...:

Աննա. Իսկ ինչ էին ասում այդ մասին երեխայք:

Ջանգ. Այո՛. եթէ դու նոցա տեսնէիր, նոքա յափշտակուած էին. նոքա այնպէս գունատուեցին, այնպէս ըսալիտակ, ինչպէս այս սեղանի ծածկոցն և իրար դիտում էին:

Բայց ես նոցա հասկացայ. նոքա ուզում էին միայնակ մնալ:

Ես տեսնում եմ, որ այդ քեզ վրդովում, յուզում է: Դու փակում ես աչքերդ: Գուցէ դու ևս ուզում ես միայնակ լինել: Այո՛, հիմա մեզ մօտ հիւրեր կը գան. մեծ հիւրեր. պէտք է պատրաստութիւն տեսնել:— Ո՛ր ժամն է:

Աննա. Նօթից անց է:

Ջանգ. Ձի կարող լինել: Այդ դէպքում նոքա արդէն այստեղ կլինէին:— Ինչպէս երևում է մոռացել ես ժամացոյցդ տեղաւանի հետ դրստել:

Աննա. Ոչ չեմ մոռացել:

Ջանգ. Ուրեմն, սիրելի Աննա, ուղիղ չես դրստել: Հասակն առած որդիք, որոնք իրանց մօր անկողնու մօտ կամենում են աղօթել, միթէ կարող են քնով տնցնել. կարող են այդ մտածել:

Աննա. Ես ուզում եմ վերև ննջարան բարձրանալ:

Ջանգ. Ա՛խ, ոչ, մի գնա՛ր. վերջին ըոպէներում նոցա պէտք է միայնակ թողնել: Ես այդ գիտեմ:

Աննա. Նոքա չեն լսել: Ես ուզում եմ միայն դիտել: (դուրս է գնում):

Ջանգ. Բայց շատ կամաց և զգոյշ:

ԵՐՐՈՐԻ ՏԵՍԻԼ

Ջանգ. Որքան լաւ է, որ Աննան այնքան գործունեայ է: Կլարա. Դու բարի:

Ջանգ. Քո ձայնի մէջ մի ինչ որ վիշտ կայ:

Օհ, այժմ ես յոյս ունիմ. երբէք, ասում եմ քեզ—այսպիսի հաստատ զգացում չեմ ունեցել: Եւ դու գիտես թէ ով է դուրս պատճառը: Կլարա,—իմ սիրելի Կլարա: (Չորում է Կլարայի անկողնի մօտ):

Նախ քան մեր միասին աղօթելը, թոյլ տուր ինձ, սիրելի Կլարա, յայտնեմ իմ շնորհակալութիւնը: Այսօր քեզ համար ես դարձանային այս արգաւանդութեան մէջ Աստծուց շնորհակալ եմ եղել: Մի անվերջ ուրախութիւն էր իմ շուրջն եւ իմ մէջ: Իմ աչքերի առաջ պատկերացաւ այն բոլորը, որ մենք միասին ապրել անց ենք կացրել. գիտես սիրելիս. ես հարծում եմ, որ քեզ հենց այն պատճառով աւելի եմ սիրում, որովհետեւ դու չես հաւատում այն բոլորն, ինչ որ ես եմ հաւատում եւ այդ իսկ պատճառով շարունակ մտածողութեան մէջ ես. մանաւանդ այժմ: Քո անձնագոհութիւնը, անձնուրացութիւնն ինձ համար առաջ է դալիս ոչ այլ ընչից, եթէ ոչ քո էութիւնից եւ կամեցողութիւնից: Եւ դու իմ վերաբերութեամբ ճշմարտութիւն եւ անկեղծութիւն ես պաշտպանել, դուրս համար ես պարծենում եմ:

Բայց երբ ես մտածում եմ, որ դու—առանց ինձ պէս հաւատ ունենալու—դարձեալ քո կեանքը ինձ համար զոհել ես...

Կլարա. Աղօլֆ:

Ջանգ. Սթէ խօսես ես ձեռքս բերանիդ կղնեմ: Այժմ ես պէտք է խօսեմ.—ախ. այն ինչ որ դու արել ես՝ շատ մեծ է: Մենք տուել ենք մեր հաւատը, իսկ դու քո կեանքը: Որպէս մեծ պէտք է լինի դէպի ինձ քո վստահութիւնը: Որչափ քեզ սիրում եմ:

Ամեն անգամ, երբ իմ կրօնական եռանդը քեզ անհանգստութիւն էր պատճառում, դու իմ երեխաների ապագայի համար էիր դողում եւ գուցէ եւ հանգիստ չէիր կարողանում քնել: Այն ինչ դու կատարում էիր, ես լաւ գիտեմ, որ քո ուժից վեր էր դուրանից լաւագոյնը կատարել:

Կլարա. Ո՛չ, ես դուրանից զուրկ էի:

Չանգ. Իմ մեղքն է. ես քեզ պահպանել, խնամել չեմ հասկացայ:

Կլարա. Աղօլֆ:

Չանգ. Ես գիտեմ. այս այսպէս է: Դու քեզ մեզ համար հետզհետէ զոհեցիր և ոչ թէ ի սէր քո հաւատի կամ յոյս ունենալով որ վարձատրութիւն կստանաս այս կամ այն աշխարհում—ոչ, միայն սիրուց դրդուած: Օհ, եթէ իմանաս որչափ քեզ սիրում եմ:

Հենց այսօր կամենում էի այս բոլորը քեզ ասել: Եթէ Աննան դուրս էլ չգնար, պէտք է խնդրէի, որ մեզ քիչ ժամանակ միայնակ թողնի:

Շնորհակալ եմ քեզնից: Այսօր քեզ համար մեծ օր է: Շուտով հիմա երեխայքն էլ կգան:

Օհ, թոյլ տուր քեզ համբուրեմ այնպէս, ինչպէս համբուրել եմ ամենաառաջին օրը:

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԵՍԻԼ

Չանգ. Ինչպէս է (ոտն):

Աննա. Ժամը 7-ից անց է:

Կլարա. Ես այդ գիտէի:

Չանգ. ձիւտ որ 7-ից անց է:—Իսկ երեխայքը:

Աննա. Քնած էին:

Չանգ. Քնած էին:

Կլարա. Ես այդ գիտէի:

Աննա. Էլիասը հագնուած էր: Նա ընկաւ կրկին անկողնի վրայ, կարծես թէ այլևս չէր ցանկանում քնել այլ միայն հանգստանալ: Բայց նորից քնեց: Ռահիլն էլ ձեռքերը վերմակի վրայ տարածած քնած էր և ոչինչ չէր լսում:

Չանգ. Ես իսկապէս երեխաներից չատ պահանջեցի: Այդ սովորութիւնը չեմ կարողանում թողնել:

Աննա. Նրանից յետոյ երբ մենք իրար հանդիպեցինք, համարեա երկու օր է անցել և նոքա չեն քնել:

Չանգ. Բայց ինչու հենց այսօր Աստուած տուեց ինձ մի այնպիսի ոյժ և հաստատուն դարձրեց—ինձ պէտք է պարզեայ որ իրաւ ես սորան արժանի եմ: (Մօտենալով կրկին դռանը, դուրս է գնում): Ներեցէք մի բոպէ ինձ, իմ սիրելիք— Բայց ինչու հենց այսօր—:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԵՍԻԼ

Կլարա. Դու նոցա զարթեցրիր:

Աննա. Բնական է.—Դիտես ինչ եմ մտածում, որ ճանապարհին կանգնած է...:

Կլարա. Աստուած իմ, այո, ինչ սարսափ է տիրում:

Աննա. Ի՞նչ կարող եմ անել:

Կլարա.. Ոչ, ես ինքս պէտք է փորձէի այս մեղմացնելու.—ան—նորա աչքերում երեկ ինչ որ բան էր երևում. այժմ ես այդ հասկանում եմ:

Աննա. Որ նոքա այլ ևս իրանց հօր հաւատը չունեն:

Կլարա. Նոքա իրանց հօր հաւատը չունեն.—Երևակաւում եմ, թէ խեղճերը որքան կուռած և տանջուած պէտքէ լինեն, խեղճերը. նոքա, որ նորան աշխարհիս երեսին ամեն բանից աւելի են սիրում և յարգում:

Աննա. Եւ այդ պատճառով էլ երեկ նոքա այնպէս լուռ էին:

Կլարա. Եւ չնչին բանից յուզւում. Ահա թէ ինչու է Ռահելը քեզ գրել, որ գաս: Զէ որ մէկն այստեղ պէտք է լինի քանի որ այդ արիւթիւնը նա չունի:

Աննա. ձիւղ ես ասում—թէ որպիսի կռիւ մղած կլինին, այդպէս չէ:

Կլարա. Ախ, իմ խեղճ երեխաներ, երեխայք:

Աննա. Ահա գալիս է Ելիասը:

Կլարա. Նա է որ:

Էլիաս (Ետես է մտնում, մօր անկողնի մօտ ծնկների վերայ ընկնում եւ երկու ձեռքերով իւր երեսը ծածկում) Ախ մայր իմ:

Կլարա. Այո, այո,—ես բոլորը գիտեմ:

Էլիաս. Բոլորը գիտես. Դորանից էլ վատ չէր կարող ինել:

Կլարա. Ոչ մի բան դորանից վատ:

Էլիաս. Երբ նա երեկ երեկոյեան մեզ ասում էր, որ այսօր 7 ժամին...

Կլարա. Լռիւ, սուս, ես այդ չեմ կարող տանել:

Աննա. Ելիաս, մայրդ այդ չի կարող տանել:

Էլիաս. Ոչ, ոչ, ես գիտէի, որ այս այսպէս թէ այնպէս տեղի է ունենալու: Վերջապէս մի օր պէտք է կատարուէր:

Աննա. Դու կարողանում ես այս լսել, սիրելի քոյրիկ—
Յլարա. Պիտի լսեմ—ասա ինձ:

Աննա. Ի՜նչ,

Յլարա. Էլիաս, դու այդտեղ չես այլ ես:

Էլիաս. Այստեղ եմ, մայր իմ:

Յլարա. Նոյնպէս ե Ռահիլը:

Էլիաս. Ի՜նչ ես ուզում ասել, մայրիկ:

Յլարա. Որտեղ է Ռահիլը:

Էլիաս. Հենց նոր վեր կացաւ: Նա մինչև կէս գիշեր ինձ:

հետ արթուն էր: Բայց երկար չկարողացաւ մնալ:

Յլարա. Ի՜նչպէս, երեխայք.—մէկ ինչպէս—ինչպէս այդ
բոլորը տեղի ունեցաւ:

Էլիաս. Որ մենք մեր հօր հաւատը կորցրինք:

Յլարա... Որ դուք ձեր հօր հաւատը կորցրել էք ե-
րեխայք:

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԵՍԻԼ

Ջանգ. (Ներս մտնելով) դուք ձեր հաւատը կորցրել
էք—Որդիս—Միթէ քո հաւատը կորցրել ես:

Աննա. մի նայիր Յլարային.—Յլարա, ինչ է պատահել
քեզ:

Ջանգ. (շտապում է Յլարայի մօտ եւ երկու ծեռ-
քը նորա վերայ դնում) արդէն դադարում է, էլ չի կրկնուիլ
—փուք Աստուծու:

Յլարա. Անցում է. ոչինչ—բայց դու ինձ բռնիր, պա-
հիր ինձ:

Ջանգ. Պահում եմ:

Յլարա. Եւ մի թողնիր, որ ես այնպէս լինեմ, որ լացա-
ղայ, մի:

Ջանգ. Ոչ, ոչ, չպէտք է լալ (Ջանգը յենում է դէպի
նա ընդորովին մօտ եւ համբուրում) սիրտ առ—Յլարա—
տես, այդպէս քեզ մի վշտացնիր: Յիշիր երեխանց, որոնք
անչափ վշտացած են: Իրանց այդ դրութեան մէջ էլ նոքա մեզ
միտթարում են: Միթէ մենք էլ նոցա չպէտք է մեղք գանք:

Յլարա. ձիշտ որ:

Ջանգ. Տե՛ս, քո ուշաթափութեան պատճառը հենց այդ
է: Մենք պէտք է նոցա մասին մտածենք, այլապէս դէպի նը—

լանց մենք անարդար կլինենք: Մանաւանդ ես եմ եռանդով:
—Որտե՞ղ է Ռահիլը:

Աննա. Շուտով կգայ: Մինչև կէս գիշեր Էլիսաի հետ
զարթուն է եղել:

Ջանգ. Իմ սիրելի որդիք—ինչպէս կարող էիք դուք—
ո՛չ,—ո՛չ, ես այս չեմ ուզում գիտենալ—դու միշտ չիտակ ես ե-
ղել—այդ արեւ ես, ուրեմն այս էլ կարող էիր...:

Էլիաս. Ես ստիպուած էի: Բայց սարսափելի էր:

Ջանգ. Ինձ մօտ քո հաւատն աւելի հեշտութեամբ
ես ձեռք բերում: Ձէ որ ես զգացմունքի մարդ եմ. բայց դու-
ցէ սօ սկիզբն է մի այլ հաւատի, որ այլ ևս կորստեան չի
մատնուիլ:

Էլիաս. Ինձ թւում է, որ ես ոճրագործ եմ, թէպէտ այդ-
պէս չեմ:

Ջանգ. Որդիս, դու կարծում ես, որ ես վայրկեան անգամ
կասկածում եմ: Իմ պակասութիւնը քեզ չպէտք է մոլորեցնի:
Այս առաջ է գալիս նրանից, որ ես համոզուած էի, թէ դուք
խսկապէս հաւատում էիք: Հարկաւոր է բաւական ժամանակ
մինչև որ ես...—ո՛չ, ո՛չ, ներիւր ինձ, Էլիաս—այդ քեզ հետ բո-
լորովին կապ չունի:

(Ռահիլը ներս է մտնում, բայց մի քանի քայլ ա-
նելուց յետոյ վախեցածի պէս յետ-յետ է գնում եւ կանգ-
նում: Ջանգը դիտում է նորան):

Ջանգ. Ռահիլ, — ախ իմ սիրելի Ռահիլ (Ռահիլը մօտե-
նում է եւ ծնկներին վերայ խոնարհում նորա առաջ) ե-
րեխայութեան հասակից սկսած դու սովորեցիր աւելի ինձ հա-
ւատալ, քան գրքերի գրուածներին—:

Ինչպէս կարող էր այդ պատահել. եթէ քեզ այդ գրք-
քերը համոզել են, ուրեմն ես ևս ուզում եմ իմանալ, թէ
ինչպէս է պատահել—որ քեզ ինձնից կարողացել են յափշտակել:

Ռահիլ. Ոչ քեզնից, հայր իմ:

Ջանգ. Ներիւր, ես չէի կամենում քեզ խոցել, արի ինձ
մօտ: (Ռահիլը ընկնում է հօր գիրկը): Ես ձեզ հասկանում
եմ, երեխայք: Այժմեանից յետոյ, այլ ևս այդ մասին ակնար-
կութիւն չեմ անիլ. բայց միայն կուզէի իմանալ— և դորա հա-
մար մի զարմանաք—թէ ինչպէս այդ տեղի ունեցաւ:

Էլիաս. Եթէ կամենայիր օրերով իսկ այդ մասին ինձ

հետ խօսել, հայր, ես դարձեալ բոլորը չէի կարող պատմել վերջացնել:

Ջանգ. Ոչ, ես դուրս համար պիտանի չեմ: Իմ բանը չէ հաւատի մասին խօսել: Ես դորանից ոչինչ չեմ հասկանում:

Էլիաս. Բայց դու ինչ պէտք է լսես:

Ջանգ. Եթէ այդ քեզ կհանգստացնի, այն ժամանակ դու պարտաւոր ես պատմել և ես էլ այդ եմ կամենում: Բայց չէի կարող կարճ ասել—*բոլորովին կարճ*—*ինչը քեզ այս օրին հասցրեց. ինչը ձեզ համոզեց, իմ երեխայք:*

Էլիաս. Ես կարող եմ քեզ բոլորովին կարճ ասել: Ռահիլը, ինչպէս և ես տեսանք, գտանք, որ քրիստոնեաներն այն տեսակ չեն, ինչպէս դու մեզ սովորեցրել, ասել ես:

Ջանգ. Բայդ երեխայք....:

Էլիաս. Դու մեզ ամենալաւերի մօտ ուղարկեցիր, որոնց դու ճանաչում ես: Եւ նոքա իսկապէս, որ լաւերն էին: Եւ երկուս էլ եկանք մի համոզման և նա առաջինն ինչ ասաց միայն *մի* քրիստոնեայ մարդ կայ և այդ մեր հայրն է:

Ջանգ. Բաւական է, երեխայք:

Էլիաս. Նոցա քրիստոնէութիւնը մի համեմատութիւն է, միաբանութեան մի դաշն—կեանքի և ուսման մէջ նոքա խնարհում են գոյութիւն ունեցող իրերի առաջ—այսինքն այն բոլորի, ինչ որ իրանց համար և իրանց ժամանակին գոյութիւն ունին, այն է՝ իրաւագիտութեան սկզբունքի, դատողութեան, սովորութիւնների, տնտեսական բոլոր դէպքերի և հանգամանքների առաջ:

Նոքա իրանց ուսման մէջ մի ելք են գտել, որ գոյութիւն ունեցող հանգամանքներին միշտ յարմարում է:

Ջանգ. Շատ խիստ չեմ վերաբերում:

Էլիաս. Դու փնտրում ես իդէալականն և յետևում դորան: Այդ է միայն զանազանութիւնը:

Ջանգ. Բայց ինչ կարիք ունէիք այդ զանազանութեանը, սիրելի երեխայք:

Էլիաս. Նա մեզ դէպի իրան քաշեց, որպէս զի աւելի խոր մտածեմք—: Միթէ այդ քեզ զարմանալի է թւում:

Ջանգ. Մտածեցէք, որքան կամենում էք. բայց միայն դատաւոր մի հանդիսանաք:

Ռահիլ. Ու չեմ կարծում, որ այդպէս վարուած լինենք և գիտես ինչու, որովհետև մենք տեսնում էինք, որ նոցա հա-

ւատն իրանց վերաբերութեամբ նոյնքան բաւական է որքան
և քո հաւատը քեզ համար:

Ձանգ Յետոյ—

Ըլիաս. Բայց որն է քրիստոնէութիւնը. չէ որ նորանցը
իսկական քրիստոնէութիւն չէ:

Ձանգ. Ընդունենք այդ չէ.—բնչ վնաս, եթէ նոքա այն-
պէս են վարուում ինչպէս իրանք են հասկանում:

Ռահիլ. Սիրելի հայրիկ, միթէ քրիստոնէութիւնն այն է,
որին միլիօնաւորներէց միայն մէկը կարող է հասնել:

Ըլիաս. Եւ միւսները լոկ վրիպանքներ պիտի մտնեն:

Ձանգ. Որդիս, ո՞ւմ ես քրիստոնեայ համարում:

Ըլիաս. Միայն նրան եմ քրիստոնեայ համարում, որը
Քրիստոսից կատարելութեան խորհուրդը սովորել է և նրան,
որ ամեն բանով ձգտում է նորան հասնել:

Ձանգ. Որպիսի գեղեցիկ և սիրելի բացատրութիւն: Դ՞ն-
ք քնքուշ մօրից հասկացողութիւն ես ժառանգել:—Ի՞նչ միշտ
եղել է իմ մտածողութեան առարկան. ես միշտ երազել եմ
այդ: Բայց մի անգամ—ո՛չ, ո՛չ, և ո՛չ, ես ձեզ գովեցի, երե-
խայք, և խօսքս կկատարեմ. դու ասում ես—ճիշտ է,
հիանալի:

Բայց, որդիս, միթէ իւրաքանչիւր մէկին ազատ չի թող-
նուած փորձել քրիստոնեայ լինել, առանց վրիպանք անուն ժա-
ռանգելու: Միթէ հաւատն այստեղ անհրաժեշտ չէ: Միթէ հա-
ւատը միլիօնաւոր թոյլերի դիմաց միայն մէկի համար է:

Ըլիաս. Հենց ինքդ ես ասում, եթէ մենք մեր բոլոր ու-
ժերով ձգտում ենք, չէ որ հաւատն անհրաժեշտ է:

Ձանգ. Ի հարկէ, յետոյ:

Ըլիաս. Բայց այդպէս վարուում է միայն մի մարդ և այդ
դու ես: Իսկ միւսները—առանց վախենալու կասեմ—քանի որ
ես նրանց մեղադրելու նպատակաւ չեմ ասում և իրաւունք էլ
չունեմ—իսկ միւսները՝ կամ հեռացնում են դորանից այնքան,
որ իրանց խղճով լինի կամ իրօք փորձում են կատարել և մո-
լորւում են. այո՛, մոլորւում:

Ռահիլ. Այո, հենց այդպէս և հենց այդ է պատճառը, որ
ես էլիասին ասում էի, որ եթէ այս իդէալներն այսօրուայ
կեանքի պայմաններին և մարդկանց գործերին այնքան քիչ են
համապատասխանում, յարմարում, չեմ կարծում, թէ դոքա
Վաննագէտից առաջ եկած լինեն:

Ջանգ. Դու այդ տսել ես:

Էլիաս. Եւ մենք չէինք կարողանում այդ կասկածից ազատուել և այն ժամանակ սկսեցինք հետազօտել: Մենք սկսեցինք այդ իդէալները պատմութեան մէջ փնտրել սկզբից մինչև մեր օրերը:

Ռահիլ. Եւ գտանք, որ նոքա բոլորը միասին աւելի հին են քան թէ քրիստոնէութիւնը, հայրիկ:

Ջանգ. Ես այդ գիտեմ, իմ երեխայք:

Էլիաս. Գրիստոնէութիւնից շատ առաջ այդ իդէալները մոլեռանդներից քարոզուել է—

Ջանգ.—Այո. Արևելքի և Յունաստանի մոլեռանդներից և յուսահատութեան մի ժամանակ, երբ լաւագոյնները ձգտում էին, տենչում էին մի այնպիսի երկիր, որտեղ ամեն բան նոր պէտք է լինէր. աւելի հեռուն: Ես այդ գիտեմ, իմ որդիքս:

Ահա թէ որտեղ էք դուք քարին առել (straucheltet) Տէր իմ Աստուած:

Կարծես այս նոր երկիրը, հազարամեայ երկիրը նոյնպիսի մի ճշմարտութիւն չէր, թէպէտ սա հնուց շատ հին արևելքի երազ էր:

Եթէ նոքա իրանց այնքան երկար սպասեցնել են տուել, որ թոյլ սրտերը դորան անկարելի երազ են համարում, իսկ դէպի այնտեղ տանող պահանջներն անկարելի դադափարներ— ինչ է դա ապացուցանում:

Չէ որ այնքան չենք կարող ուսման դէմ, որքան ուսուցանողի դէմ լինել: Այո, շատ և շատ ուսուցանողների վերաբերեալ:

Ես նորանց մասին երկար չեմ ուզում խօսել. միայն ձեզ կասեմ այն, ինչ որ ինձ հետ է պատահել:—Ես տեսնում էի, որ քրիստոնէութիւնը փորի վերայ է սողում միաժամանակ ամեն մի բարձրութեան մօտով թէպէտ շատ զգոյշ. ինչու այսպէս, հարցնում էի ինքս ինձ. գուցէ այն պատճառով, որ եթէ սա ուղղուէր, ամեն բան իւր ճանկերից կընկնէր: Միթէ քրիստոնէութիւնն անմատչելի է. թէ մարդիկ չեն համարձակուում փորձել:

Եթէ մէկը համարձակութիւն ունենար, այս փորձել միթէ հազարաւորները նոյնպէս չէին հետևիլ դորան. և այդպէս ինձ համար պարզ էր. ես ուզում էի փորձել այդ մէկը լինել և կարծում եմ, որ իւրաքանչիւրը պէտք է փորձի: Եթէ չի կա-

տարում, ուրեմն նա հաւատացող չի. որովհետեւ հաւատալ նշանակում է համոզուած լինել, որ հաւատացողի համար անկարելի ոչինչ չկայ:—Եւ ապա այդ հաւատը ցոյց տան:

Միթէ այս ինչ գովելու նպատակաւ եմ ասում. ընդհակառակն ինչ մեղադրելու. որովհետեւ թէպէտ ես, որ այնքան բարձր շնորհի եմ արժանացել և չնայելով դորան նոյն իսկ այժմ կասկածում էի, բայց դարձեալ Աստուծոց չհեռացայ: Միթէ ինչ համար անհնարին չհամարեցի ձեր մօրն առանց ուրիշ օգնութեան ազատել: Միթէ չկասկածեցի և ուրիշ օգնութեան չսպասեցի:

Հէնց այդ պատճառով Աստուած այդ օգնութիւնն ինձնից վերցրեց, որ դուք լայն որ կարելի է տեսնէիք և գայիք պատմէիք. որովհետեւ այսպէս պէտք է նորաժամը պատրաստել: Եւ հիմա նա կամենում է մեզ բոլորիս ցոյց տալ այն, ինչ որ ճշմարտութեան մէջ կարելի է:

Ա՛խ, ես աշխատում էի և չէի հասկանում, այժմ ես հասկանում եմ. ես պէտք է միայնակ գլուխ բերեմ, ես հրամանատարացայ. այժմ ես այդ կարող եմ:

Ահա թէ ինչու համար է նախապատրաստութեան մեծ շնորհը բոլորը միասին հաւաքում:

Լսում եմ, Կլարա. այս ես չեմ, որ խօսում եմ. այլ հաստատ. համոզմունքն իմ մէջ և դու գիտես թէ դա ումնից է առաջանում (շորում է Կլարայի առաջ): Կլարա, իմ սիրելի Կլարա, ինչու դու ևս Աստծուն այնպէս սիրելի չը պէտք է լինես, ինչպէս իւրաքանչիւրը, որ իւր ամբողջ սրտով նորան հաւատում է: Միթէ Աստուած մեր բոլորիս հայրը չէ:

Աստուծոյ սէրը հաւատացեալների արտօնութիւնն չէ: Հաւատացեալների առանձնաշնորհն է նորա սէրն զգալ և իւրանց ուրախացնել և նորա անունով անկարելին կարելի դարձնել:

Օ՛հ դու, իմ համբերող, իմ հաւատարիմ Կլարա և այժմ քեզնից հեռանում եմ, որպէս զի քեզ ապացուցանեմ: (Ոտքի է կանգնում): Այո, որպէս զի ապացուցանեմ: Նրեխայք, ես գնում եմ եկեղեցի. որովհետեւ ես ուզում եմ մենակ լինել: Եւ եկեղեցուց չեմ դուրս գալ մինչև որ Աստծուց ձեր մօր համար քուն ընդունեմ, քնից յետոյ առողջութիւն. այնպէս, որ նա վեր կենայ և կրկին մեր մէջ չըջի:

Մի վախենա՛ք, ես զգում եմ, որ պիտի ստանամ, նա այժմ

այդ ինչ իսկոյն չի տալ, որովհետեւ այս անգամ ես կասկածեցի. բայց պիտի համբերութեամբ տեսնեմ և բարի երկիւղալի Տիրոջից յուսալով սպասեմ — մնաք բարեւ: (Համբուրում է Կլարային. վերջինս անշարժ է: Նորից ոտքի է կանգնում):

Շնորհակալ եմ երեխայք, դուք ինչ օգնեցիք աւելի քան կարող էի կարծել: Այժմ ես ինքս կզանգահարեմ և կաղօթեմ: Զանգի առաջին ձայնից իմացած կացէք, որ ես ձեր մօր համար աղօթել սկսեցի: Խաղաղութիւն ձեզ հետ:

Աննա. (Ակամայից դուռը Զանգի առաջ բանում է) այս է—այս է—(սկսում է լաց լինել):

Էլիաս. Ես պիտի տեսնեմ նորան եկեղեցի ներս մտնելիս. պէտք է տեսնեմ: (Շտապով դուրս է գնում):

Ռահիլ. Մայր իմ, ախ մայր իմ:

Աննա. Մի խօսիր նորա հետ. մի խօսիր, թէպէտ նա քեզ է նայում:

Ռահիլ. Ինչ երկիւղ է տիրում:

Աննա. Այստեղից ես կարողանում եմ հօրը տեսնել. նա արդէն եկեղեցու մօտ է—արի՛ այստեղ, տես:

Ռահիլ. Ո՛հ, ո՛հ, ես այդ չեմ կարող տանել. սարսափում եմ—մայր. նա ինչ նայում է, բայց չի պատասխանում —մայր:

Աննա. Հանդարտ, Ռահիլ: (Հստում է զանգահարութիւն)

Ռահիլ. (Հնկնում է ծնկների վերայ, նորից վեր կենում եւ խոպոտ ձայնով կանչում). Աստուած իմ, Աննա:

Աննա. Ի՞նչ է պատահել:

Ռահիլ. Մայրս քնած է:

Աննա. Քնած է՞:

Ռահիլ. Մայրս քնած է:

Աննա. ձիւտ:

Ռահիլ. Ես պիտի էլիասին փնտրեմ, նորան ասեմ: (դուրս է գնում):

Աննա. Քնած է որպէս երեխայ, երեխայ. ո՛հ իմ Աստուած (չորում է):

(Հստում է տեւող, ուժեղ, աւելի ուժեղ, հետզհետէ երկիւղալի որոտում, դրսում աղաղակ, տունը շարժում է, աղաղակը զագաթնակէտին է հասնում):

Ռահիլ. (դրսից) Սարը քանդւում է (աղաղակելով եւ

շտապով ներս է մտնում) սարը փուլ է գալիս եկեղեցու վերայ, մեզ վերայ. ուղիղ եկեղեցու վերայ. մեր հօր վերայ. մեզ վերայ. նա շրջում է, ծխում է, բոլորովին խաւարում է, օհ (ընկնում է յատակի վերայ եւ շուտ գալիս):

Էլիսս (դրսից) Հայր, հայր իմ—օհ:

Աննա (Բրոջ անկողնի վերայ ընկնելով) Այժմ գալիս է, գալիս: (Աղաղակը իւր զազաթնակէտին է հասնում. յետոյ կրկին նորից սկսում է հետզհետէ դադարել, որի ժամանակ դեռ լսում է զանգի ծայնը):

Աննա. (Վեր թռչելով) Իե՛ռ զանգահարում է. նա կենդանի է:

Ռահիլ. Կենդանի է: Էլիսս (դրսից) հայրս կենդանի է. (աւելի մօտից) եկեղեցին դեռ կանգուն է. (ներսում) եկեղեցին կանգուն է: Հայրս կենդանի է. հեղեղը եկեղեցուն բոլորովին մօտ իւր հոսանքը դէպի ձախ փոխեց: Նա կենդանի է. դանդահարում է. օհ Աստուած իմ (նա չորքում է մօր անկողնի մօտ եւ յենում):

Ռահիլ. (Դալիս է) Էլիսս— մայրիկը:— Աննա. Քնած է:

Էլիսս. (Վեր թռչելով) Քնած է:

Ռահիլ. Այո, քնած է: (Զանգակի ծայնը դեռ լսում է):

Աննա. Նա քնած է. բոլորովին հանգիստ:

(Վ Ս Ր Ս Գ Ո Յ Ր)

ԲԱՐՁՐ. զԵՐԱՎ. ՆԵՐՍԷՍ ՅԷՐ-ՅՈՎԱԿԻՄՆԵՍԵԱՆ

(վերջը միւս անգամ)